

KS. PAWEŁ WOLNICKI\* – CZĘSTOCHOWA

## UNIA APOSTOLSKA KAPŁANÓW NAJŚWIĘTSZEGO SERCA JEZUSOWEGO DIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ I JEJ DZIAŁALNOŚĆ DOKUMENTACYJNO-ARCHIWALNA

### Streszczenie

W Kościele prawo przedmiotowe do organizowania się wiernych w różnego rodzaju zrzeszenia dotyczy także duchownych. Międzynarodowym stowarzyszeniem grupującym księży diecezjalnych jest założona przez Wiktora Labeuriera w 1862 roku Unia Apostolska Kapłanów Najświętszego Serca Jezusowego, która kanoniczne zatwierdzenie i ustanowienie otrzymała w 1880 roku. Na ziemiach polskich stowarzyszenie to pojawiło się na początku XX wieku, a w diecezji częstochowskiej powstało w roku 1929. Do 1949 roku funkcjonowała ona jako stowarzyszenie mające umocowanie prawne w przepisach prawa polskiego i kościelnego. W związku z dekretem z dnia 5 sierpnia 1949 roku o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach Unia Apostolska stała się instytucją wyłącznie kanoniczną. Dzieje tego stowarzyszenia w Polsce i w wielu jej diecezjach nie doczekały się syntetycznego opracowania. Celem artykułu jest więc przedstawienie tej instytucji i jej archiwalnej działalności na przykładzie diecezji częstochowskiej oraz charakterystyka dokumentacji aktowej: księgi członków i księgi kandydatów, deklaracji członkostwa, złożonych przyrzeczeń stałości i kart tzw. scheduli. Poza rozważaniami badaczy wciąż bowiem pozostaje charakterystyka dokumentacji wytwarzanej, gromadzonej i archiwizowanej przez podstawowe jej struktury – diecezjalne Unie Apostolskie, która może być bogatym źródłem informacji dla wielu dyscyplin naukowych.

Słowa kluczowe: stowarzyszenia; Unia Apostolska; diecezja częstochowska; dokumentacja; archiwum; pieczęć

---

\* Ks. Paweł Wolnicki – dr hab. nauk humanistycznych, prof. UJD; Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie; e-mail: [p.wolnicki@ujd.edu.pl](mailto:p.wolnicki@ujd.edu.pl)  
<https://orcid.org/0000-0002-8198-7542>

## Wprowadzenie

Zrzeszanie się ludzi dla osiągnięcia określonych celów sięga czasów starożytności. Zjawisko to objęło różne grupy zawodowe i społeczne, nie omijając stanu duchownego. Jedną z form takiego dobrowolnego zrzeszania się kapłanów diecezjalnych w Kościele katolickim dla popierania życia apostołskiego, samodoskonalenia się i świadczenia wzajemnej pomocy i życzliwości stała się Unia Apostolska. Stowarzyszenie to sięgające genezą do tzw. księży komunistów (bartoszków) zostało założone w 1862 roku przez Wiktora Lauberiera jako Stowarzyszenie Kapłanów Diecezjalnych Najświętszego Serca, od 1921 roku noszące nazwę Unia Apostolska Kapłanów Najświętszego Serca Jezusowego. Kanoniczne zatwierdzenie otrzymało na mocy *breve* papieża Leona XIII w 1880 roku. Natomiast na ziemiach polskich pojawiło się u progu XX stulecia<sup>1</sup>. W II Rzeczypospolitej Polskiej swoją diecezjalną strukturę stowarzyszenie to zorganizowało m.in. w erygowanej w tym okresie diecezji częstochowskiej<sup>2</sup>. Właśnie na przykładzie tego Kościoła partykularnego została podjęta myśl zaprezentowania diecezjalnej Unii Apostolskiej. Stąd ramy czasowe opracowania wyznaczają bulle cyrkumskrypcyjne dla Kościoła katolickiego w Polsce z roku 1925 i 1992. W tym okresie przedmiotowe prawo wiernych do zrzeszania się w ramach kanonicznie ustanowionych struktur kościelnych regulowały statuty, *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku<sup>3</sup> i dokumenty Soboru Watykańskiego II oraz kanony obecnie obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego.

Dotychczasowa literatura przedmiotu opisuje najczęściej genezę, dzieje powszechne i omawia szkic historyczny Unii Apostolskiej na ziemiach polskich, jak też jej duchowość. Do rzadkości należy studium historii unii w poszczególnych diecezjach<sup>4</sup>. Brakuje tym samym syntetycznego opracowania przedstawiającego

<sup>1</sup> P. Socha, *Unia Apostolska Kleru Diecezjalnego. Rys historyczny stowarzyszenia*, „Notitiae Unionis Apostolicae” (dalej: NUA), 48 (2005), s. 8-25, tenże (red.), *Unia Apostolska Kleru Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusowego*, w: *Apostołski sposób życia kapłana diecezjalnego. Statuty i duchowość Unii Apostolskiej Kleru Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusowego*, Gorzów Wielkopolski 1986, s. 3; K.J. Kowalski, *Przedmowa*, w: *Reguła i przywileje Unii Apostolskiej Kapłanów Diecezjalnych Najśw. Serca Jezusowego* (dalej: Reguła 1949), Wrocław 1949, s. 3-4.

<sup>2</sup> J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, s. 187-188.

<sup>3</sup> *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (dalej: CICB) Typis Polyglottis Vaticanis MCMXLIII, s. 5.

<sup>4</sup> Związek, *Dzieje*, passim; J. Związek, *Kapłani – członkowie Unii Apostolskiej w diecezji częstochowskiej zamordowani w obozach koncentracyjnych w okresie okupacji hitlerowskiej*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” (dalej: CzWD), 57 (1983) s. 40-48; J. Domarańczyk, *Unia Apostolska*, CzWD, 4 (1946) s. 74-77; H. Ciereszko, *Unia Apostolska Duchowieństwa Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusa*, [http://digital.fides.org.pl/Content/579/Unia\\_Apost\\_Duch.pdf](http://digital.fides.org.pl/Content/579/Unia_Apost_Duch.pdf) oraz m.in.: J.D. Botia, *Droga i środki uświęcenia duchowieństwa diecezjalnego*, NUA, 54 (2011) s. 29-45; K. Lala, *Duch wspólnotowości kapłana unionisty jako warunek budowania Kościoła jako domu*, NUA, 55 (2012) s. 50-68; P. Socha, *Dyrektor Diecezjalny Unii Apostolskiej Kapłanów Diecezjalnych*, NUA, 52 (2009) s. 20-27; tenże, *Unia Apostolska Kapłanów jako wspólnota kształtująca więzi braterskie w prezbiterium diecezjalnym*, NUA, 54 (2011) s. 46-55; tenże, *Unia Apostolska Kleru w służbie kapłana i prezbiterium diecezjalnego*, NUA, 55 (2012) s. 18-36; tenże, *Duchowość maryj-*

Unię Apostolską w diecezji częstochowskiej<sup>5</sup>. Zupełnie poza rozważaniami badaczy pozostaje charakterystyka dokumentacji wytwarzanej, gromadzonej i archiwizowanej przez podstawowe jej struktury – diecezjalne Unie Apostolskie – która może być bogatym źródłem informacji dla wielu dyscyplin naukowych.

### **Geneza i status prawny Unii Apostolskiej w diecezji częstochowskiej**

W II Rzeczypospolitej aktywność krajowego asystenta Unii Apostolskiej w Polsce ks. Józefa Marciniaka, skutkowałą inspirowaniem kapłanów – unistów z tych diecezji, w których stowarzyszenie nie zostało jeszcze założone, do zorganizowania takiej organizacji na obszarze danego Kościoła partykularnego. Za aprobatą częstochowskiego bpa Teodora Kubiny należący do Unii Apostolskiej ks. dr Adolf Gozdek wraz z ks. Leonem Kuchtą, ks. Stanisławem Ogłązą i ks. Janem Domarańczykiem w dniu 21 stycznia 1929 roku spotkali się na zebraniu organizacyjnym w Częstochowie, podejmując zgodnie z wewnętrznymi regulacjami uchwałę dotyczącą powołania oddziału diecezjalnego tego stowarzyszenia w diecezji częstochowskiej<sup>6</sup>. Kanoniczne ustanowienie wymagało jednak spełnienia trzech warunków formalnych:

1) zaakceptowania i przyjęcia przez założycieli reguły, jako obowiązującego prawa wewnętrznego,

2) wybrania siedziby kanonicznej stowarzyszenia,

3) wydania dekretu erekcyjnego przez miejscowego biskupa.

Członkowie założyciele postanowili, że częstochowska unia będzie opierać się na regulacjach generalnych stowarzyszenia, bez wprowadzania jakichkolwiek zmian o charakterze partykularnym. Na jego siedzibę, po uprzednim porozumieniu się i uzyskaniu zgody od generała Zakonu Paulinów o. Piotra Markiewicza, wyznaczono kaplicę publiczną Matki Bożej Częstochowskiej na Jasnej Górze w Częstochowie. Ołtarzem unii został ołtarz Cudownego Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Na zebraniu założycielskim zgodnie z przepisami statutowymi przystąpiono też do wyboru w trybie tajnym zarządu diecezjalnego złożonego z dyrektora, radnego oraz kumulującego funkcje asystenta, sekretarza i skarbnika<sup>7</sup>. Następnie członkowie założyciele pismem z dnia 21 stycznia 1929 roku zwrócili się do bpa T. Kubiny z prośbą o kanoniczną erekcję tak ukonstytuowanego stowarzyszenia i zatwierdzenie wybranego zarządu<sup>8</sup>.

W myśl kanonu 686 CICB w dniu 25 stycznia 1929 roku został wydany przez biskupa częstochowskiego dekret erekcyjny powołujący w diecezji stowarzyszenie kapłanów świeckich Unii Apostolskiej, który zarazem – zgodnie z kanonem

---

*na kapłana unionisty*, NUA, 55 (2012) s. 86-90; tenże, *Teologiczne podstawy jedności w duchowości Unii Apostolskiej Kleru i jej rodzaje*, NUA, 58 (2015) s. 74-86.

<sup>5</sup> Dalej: UAKCz.

<sup>6</sup> Por. Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (dalej: AACz) Unia Apostolska Kapłanów Najświętszego Serca Jezusowego Diecezji Częstochowskiej (UAKCz), sygn. 1, s. 142. Zebranie organizacyjne mogło być zwołane co najmniej przez 10 kapłanów, którzy złożyli *professio stabilitatis*.

<sup>7</sup> AACz, UAKCz, sygn. 4, s. 1-2; sygn. 1, s. 1.

<sup>8</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 2.

723 – zakładał zgodę na jego przyszlą agregację do paryskiej Unii Apostolskiej, pełniącej w Kościele powszechnym rolę instytucji macierzystej w hierarchii struktur tego stowarzyszenia. W osobnym dekrete bp T. Kubina zatwierdził też regulacje kanoniczne unii i wybór dyrektora<sup>9</sup>. Dokument ten nie ukonstytuował jednak oficjalnej nazwy dla Unii Apostolskiej w diecezji częstochowskiej. Natomiast agregacja erygowanego w diecezji częstochowskiej stowarzyszenia do unii macierzystej z prawem korzystania z należnych członkom odpustów nastąpiło piśmie moderatora generalnego z dnia 27 listopada 1929 roku<sup>10</sup>.

Funkcjonowanie tak ukonstytuowanej kanonicznie w diecezji częstochowskiej unii opierało się na regulacjach z 1925 roku, które modyfikowały regułę zatwierdzoną przez papieża Leona XIII z 1880 roku<sup>11</sup>. Papież Benedykt XV mocą brewe apostolskiego z 17 kwietnia 1921 roku<sup>12</sup> uznał na mocy kanonu 707 CICB Unię Apostolską Kapłanów Diecezjalnych Najświętszego Serca Jezusowego za stowarzyszenie o statusie osoby prawnej, mające cel pobożnościowy i krzewienie dzieł miłosierdzia. Struktura unii miała charakter dwupoziomowy. Pierwszy poziom stanowiła unia macierzysta (*unio primaria*) mająca w myśl kanonu 720 CICB status arcysodalicji i władzę przyłączania kanonicznie erygowanej unii diecezjalnej (*unio saecundaria*). Jej siedzibą kanoniczną była kaplica św. Dionizego w Bazylice Najświętszego Serca Jezusa w Montmarcie w Paryżu. Korzystanie z praw i przywilejów nadanych unii macierzystej wymagało formalnej agregacji unii diecezjalnej (drugi poziom) przez prymarne struktury paryskie<sup>13</sup>. Modyfikacja statutowych przepisów unii miała miejsce jeszcze w latach 1946 i 1959 oraz w 1966 roku. Niezwykle istotne zmiany statutowe zaprowadzono podczas Kapituły Generalnej, która obradowała w dniach 11-15 października 1976 roku. Na fali przemian zapoczątkowanych po Soborze Watykańskim II dyrektorzy Krajowych Unii Apostolskiej uchwalili nową regułę wprowadzającą decentralizację stowarzyszenia i jej struktur oraz promującą zasadę kolegialności jako federacji zrzeszeń diecezjalnych (p. 27)<sup>14</sup>.

W polskim porządku prawnym w okresie międzywojennym Unia Apostolska działała jako stowarzyszenie katolickie i korzystała ze szczególnych uprawnień przewidzianych w przepisach prawa krajowego. Podobnie jednak jak inne stowarzyszenia katolickie, będąc zrzeszeniem powstałym za zgodą biskupa diecezjalnego i przez niego nadzorowanym, na mocy artykułu 9 rozporządzenia Prezydenta

<sup>9</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 2.

<sup>10</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 4-5.

<sup>11</sup> Kowalski, *Przedmowa*, s. 3.

<sup>12</sup> Brewe apostolskie papieża Benedykta XV z 17 kwietnia 1921, *Unio Apostolica Sacerdotum Parisiis Instituta in primariam erigitur seu confirmatur, atque indulgentiis et gratiis spiritualibus ditatur*, AAS 1921, nr 13, s. 302-305.

<sup>13</sup> Reguła 1949, p. 1-5.

<sup>14</sup> Statuty Unii Apostolskiej Kleru Diecezjalnego na zebraniu Generalnym w 1976 r. odnowione i przez Św. Kongregację ds. Duchowieństwa zatwierdzone, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego. Statuty i duchowość Unii Apostolskiej Kleru Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusowego*, red. P. Socha, Gorzów Wielkopolski 1986, s. 12-33.

RP z dnia 27 października 1932 roku – Prawo o stowarzyszeniach<sup>15</sup> została ona wyłączona spod działania jego przepisów. Jej status prawny regulowało bowiem rozporządzeniu Rady Ministrów z 28 stycznia 1934 roku o stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym<sup>16</sup> wydanym na podstawie Prawa o stowarzyszeniach. Rozporządzeniem z 2 października 1947 roku<sup>17</sup> Rada Ministrów uchyliła przedwojenne rozporządzenie z 1934 roku o stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym i dopuszczającym zasadę bezwzględnego posłuszeństwa członków władzom stowarzyszenia w zakresie podstawowego celu ich działania jako rzekomo podważające zasadę równouprawnienia wyznań<sup>18</sup>. Wyraźnie jego pozycja prawna w polskim porządku prawnym zmieniła się po wejściu w życie dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 roku o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach. Odtąd miało ono podlegać ogólnym regulacjom Prawa o stowarzyszeniach i zostać zarejestrowane<sup>19</sup>. Odpowiedzialny za częstochowską Unię Apostolską ks. Jan Domarańczyk przekazał w dniu 4 listopada 1949 roku informację, że UAKCz przestaje funkcjonować jako stowarzyszenie w rozumieniu przepisów prawa polskiego. Stała się zatem stowarzyszeniem działającym wyłącznie na podstawie przepisów prawa kanonicznego, podobnie jak inne unie diecezjalne w Polsce<sup>20</sup>.

Wspólnotową formą statutowej działalności tego stowarzyszenia w diecezji częstochowskiej stały się odbywające się periodycznie (zazwyczaj raz na kwartał) zebrania wszystkich członków mające zarazem charakter dni skupienia. Program obejmował część ascetyczną: Mszę św. i konferencję duchowną. Następnie miał miejsce referat mający charakter naukowego wykładu bądź odczytu, przedstawiony nierzadko przez pracowników naukowych teologicznych uczelni, dyskusja nad jego tematyką, a następnie zajmowano się bieżącymi sprawami stowarzyszenia i Kościoła<sup>21</sup>. Absencja członków stowarzyszenia była na tych spotkaniach bardzo niewielka. Niemal wszyscy księża starali się przybyć na to wspólnotowe zebranie, a tylko obiektywna przyczyna powodowała nieobecność. Miejscem spotkania były najczęściej: tzw. hospicjum dla księży emerytów w Częstochowie, plebania parafii św. Barbary w Częstochowie oraz plebania w Dąbrowie Górniczej, w której mieszkał ks. Jan Domarańczyk pełniący przez 25 lat funkcję dyrektora unii diecezjalnej<sup>22</sup>. Kapłani unioniści brali też udział w corocznych rekolekcjach Unii Apostolskiej organizowanych dla członków z wszystkich diecezji w Polsce, m.in. w: Krakowie i Ołtarzewie, Czechowicach-Dziedzicach, Panewnikach, Raciborzu,

<sup>15</sup> Dz.U. z 1932 r. Nr 94, poz. 808

<sup>16</sup> Dz.U. z 1934 r. Nr 9, poz. 72.

<sup>17</sup> Por. J.S. Langrod, *Polskie prawo o stowarzyszeniach. Uwagi krytyczne*, Kraków 1934, passim; P. Suski, *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2011, s. 28.

<sup>18</sup> M. Ordon, *Prawo o stowarzyszeniach jako instrument antykościelnej polityki władz komunistycznych w okresie Polski Ludowej – zarys problemu*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 4 (2002) s. 94-95.

<sup>19</sup> Dz.U.RP z 1949 r. Nr 45, poz. 3356.

<sup>20</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 69.

<sup>21</sup> AACz, UAKCz, sygn. 2, s. 92, sygn. 3, s. 33-34, 23-24.

<sup>22</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 82, 92; sygn. 3, s. 16, 33.

Trzebini czy Pieniężnie. Tylko wyjątkowo wygłaszali konferencje duchowe w dekanatach oraz konferencje i kazania dotyczące tematyki powołań kapłańskich w parafiach<sup>23</sup>.

## Struktura unii diecezjalnej

### Zarząd diecezjalny

W myśl statutów w oddziale diecezjalnym kapłanów należało powołać zarząd złożony z dyrektora i rady<sup>24</sup>. Dyrektor był wybierany na sześcioletnią kadencję większością głosów spośród pełnoprawnych członków. Statut nie precyzował jednak, czy prawo głosu mieli tylko członkowie obecni na zebraniu i czy dopuszczalna była forma korespondencyjna bądź telefoniczna. Wybór dyrektora wymagał jednak zatwierdzenia przez właściwego biskupa diecezjalnego. Liczba kadencji dyrektora była nieograniczona. Konferencja Episkopatu Polski w 1977 roku wprowadziła poprawkę dotyczącą przystosowania statutów do warunków polskich. Odnośnie dyrektora diecezjalnego Unii Apostolskiej ustalono, że będzie on mianowany przez biskupa diecezjalnego<sup>25</sup>. Należało także wybrać jednego asystenta pełniącego rolę zastępcy dyrektora i radnego (radnych). Tryb ich wyboru nie został wyraźnie określony, niemniej jednak można przypuszczać, że był on analogiczny jak w przypadku wyboru dyrektora. Dopiero statuty z 1966 roku nakazywały wybierać na zebraniu członków radę reprezentującą różne kategorie księży. Dyrektor wraz z asystentem i radnym wybierali spośród członków sekretarza odpowiedzialnego za bieżącą dokumentację oraz redagowanie okólnika<sup>26</sup> i skarbnika zajmującego się pobieraniem składek oraz rejestrem wpływów i wydatków. Wszyscy oni stanowili zarząd<sup>27</sup>. Kolegium to m.in. wyrażało zgodę na przyjęcie kandydata do stowarzyszenia oraz podejmowało decyzję o jego wykluczeniu, a od 1966 roku zawieszeniu w prawach członka<sup>28</sup>. Można przypuszczać, że ustalali oni też wysokość składki przeznaczanej na funkcjonowanie oddziału diecezjalnego Unii Apostolskiej, jak też wyznaczali inicjatywy i formy działalno-

<sup>23</sup> AACz, UAKCz, sygn. 2, s. 104

<sup>24</sup> Reguła 1949 p. 25 mówiła o 10 kapłanach unionistach uprawnioną do powołania unii diecezjalnej, a w jej ramach zarządu. *Regulae seu Constitutiones Communes Unionis Apostolicae sacerdotum saecularium a Ssmo Corde Jesu* z 1959 roku nie określało minimalnej liczby członków diecezjalnego oddziału uprawnionego do wyboru zarządu. Natomiast statut z 1966 roku mówił, że unie można utworzyć tylko w przypadku, gdy liczba członków przekracza 6 (p. 23), s. 156-163. Wytyczne dla moderatora z tego samego okresu wyznaczały liczbę 10 członków, którym przysługiwało prawo do zwołania zebrania erekcyjnego i wyboru pierwszego zarządu, AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 142.

<sup>25</sup> Por. *Apostolski sposób życia*, s. 33.

<sup>26</sup> Reguła 1949, p. 27 i 28; Statut z 1966 r. p. 22.

<sup>27</sup> Reguła 1949, p. 25-27; Statut z 1966 r. p. 20.

<sup>28</sup> Reguła p. 25; P. Socha, *Przygotowywanie kandydatów i przyjmowanie do Unii Kapłańskiej po dekrecie erekcyjnym*, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego*, s. 47; AACz, UAKCz, sygn. 3, s. 36.

ści. Wyrażali także swój głos w różnych sprawach stowarzyszenia, m.in. adaptowania wzoru tzw. *scheduli*<sup>29</sup>.

Do obowiązków dyrektora należało: przyjmowanie członków i wprowadzanie ich imion i nazwisk do urzędowego spisu stowarzyszenia oraz czuwanie nad zachowaniem reguły przez członków. Miał on też prawo reprezentowania diecezjalnego oddziału wobec dyrektora krajowego i na kapitule krajowej<sup>30</sup>. W duchu Soboru Watykańskiego II przepisy statutowe dodawały także obowiązki o charakterze pastoralnym: ożywienie unii diecezjalnej przykładem własnego życia i różnymi inicjatywami, osobisty kontakt z członkami wyrażający się w pomocy członkom w zachowaniu wierności regule unijnej, częste organizowanie spotkań, kształtowanie postawy liderów jedności dla wszystkich kapłanów Kościoła partykularnego, utrzymywanie stałej łączności z biskupem diecezjalnym, wikariuszem generalnym, rektorem seminarium i wydziałem duszpasterskim kurii<sup>31</sup>. Dyrektor troszczył się również o organizację rekolekcji dla księży unistów<sup>32</sup>.

Pierwszym dyrektorem UAKCz został, jak wspomniano, ks. dr Adolf Gozdek. Pełnił tę funkcję do 1935 roku. Na jego następcę został wybrany ks. kan. Zygmunt Zawadzki, który został zamordowany w Dachau w 1944 roku. W związku z trwającą okupacją hitlerowską i brakiem normalnych możliwości działania po jego śmierci stanowisko dyrektora objął na mocy nominacji bpa Teodora Kubiny, ks. Jan Domarańczyk. Po zakończeniu działań wojennych został on w 1946 roku wybrany dyrektorem na 6-letnią kadencję. Po jej zakończeniu bp Zdzisław Goliński ustnie polecił mu nadal sprawowanie funkcji dyrektora unii. Wynikało to z sytuacji politycznej w Polsce i nasilającej się walce z Kościołem władz komunistycznych, co utrudniało przeprowadzenie wyborów na stanowisko dyrektora unii. Także rozwijający się w Kościele katolickim ruch *aggiornamento* wpłynął na fakt, że od roku 1959 roku w częstochowskim oddziale unijnym nie tylko nie wybrano, ale też nie mianowano dyrektora. Na czele UAKCz wbrew statutom stanął na kolejne 6 lat jej ojciec duchowny. Funkcję tę powierzono pełniącemu ją już wcześniej ks. J. Domarańczykowi. Dopiero 16 czerwca 1965 roku bp Stefan Bareła dekretem nominacyjnym przywrócił kierownictwo unii w diecezji dyrektorowi, nie dokonując jednak zmiany personalnej. Po rezygnacji ze stanowiska ks. J. Domarańczyka dyrektorem unii został w 1969 r. wybrany ks. Brunon Magott, który po zatwierdzeniu wyboru przez bpa S. Barełę z dniem 1 kwietnia 1970 roku stanął na czele stowarzyszenia. Po nim od 1988 roku dyrektorem jest ks. Eugeniusz Wieczorek<sup>33</sup>.

Na czele diecezjalnej Unii Apostolskiej stał zarząd składający się obok dyrektora z rady, którą stanowili: asystent, sekretarz, skarbnik i inni radni. Jej członkowie pochodzili z wyborów. Pierwszy radny – ks. Leon Kuchta został wybrany na

<sup>29</sup> Por. AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 95a, 107a.

<sup>30</sup> Reguła 1949, p. 28.

<sup>31</sup> Statut z 1966 r. p. 20; AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 146.

<sup>32</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, 91; sygn. 2 s. 1-8, 53-56, 71-75, sygn. 3, s. 6, 23.

<sup>33</sup> *Archidiecezja częstochowska. Katalog 2011*, po red. ks. P. Wolnickiego, Częstochowa 2012, s. 70.

zebraniu założycielskim 21 stycznia 1929 roku<sup>34</sup>. O innych osobach pełniących tę funkcję w dokumentacji archiwalnej częstochowskiego Kościoła brak jest informacji. Dopiero w 1970 roku do rady diecezjalnej unii zostali wybrani ks. kan. Stanisław Okamfer, ks. prałat Kazimierz Lubas i ks. prałat Edward Liszka. Natomiast ks. J. Domarańczyk łączył w stowarzyszeniu funkcje pierwszego w dziejach tej instytucji asystenta, sekretarza i skarbnika<sup>35</sup>. Jego następcą na tym stanowisku został ks. Franciszek Musiel, a z końcem 1970 roku na sekretarza wybrano ks. Marcelego Dewudzkiego<sup>36</sup>.

Funkcjonowanie diecezjalnego oddziału opierało się na składkach wnoszonych przez członków na rzecz oddziału diecezjalnego, struktur krajowych i międzynarodowych unii. W dniu 22 lutego 1971 roku podczas zebrania kapłanów unionistów diecezji częstochowskiej na skarbnika wybrano ks. Jana Kiwacza<sup>37</sup>.

### Członkowie

Do Unii Apostolskiej w myśl wewnętrznych regulacji mogli przynależeć tylko kapłani diecezjalni. Kryterium przynależności wyznaczał więc cenzus święceń kapłańskich. We wrześniu 1946 roku na zebraniu plenarnym Episkopatu Polski podjęto jednak uchwałę, aby do stowarzyszenia mogli w charakterze kandydatów przynależeć alumni, przede wszystkim ostatniego roku studiów<sup>38</sup>. Wszyscy kandydaci mający zamiar przystąpić do unii musieli złożyć pisemne zgłoszenie wyrażające ich chęć włączenia w strukturę Unii Apostolskiej i odbyć co najmniej 6-miesięczny okres próbny<sup>39</sup>. W 1976 roku zaproponowano tekst takiej deklaracji w języku polskim<sup>40</sup>. Podczas okresu próbnego kandydaci składali comiesięczne sprawozdanie w formie *schedula regularitatis* na ręce moderatora, względnie członka zarządu, bądź ojca duchownego seminarium. Po zakończeniu tego okresu następowało złożenie przyrzeczenia stałości<sup>41</sup> i przesłanie podpisanego dokumentu na ręce moderatora diecezjalnego. Uzyskaną w ten sposób informację moderator potwierdzał wysyłką podpisanej przez siebie legitymacji członka unii<sup>42</sup>.

Obowiązki członków wynikające z przynależności do unii dotyczyły sfery *ad intra* i *ad extra*. Na płaszczyźnie wewnętrznej kapłan unionista zobowiązywał się do wiernego odprawiania przewidzianych ćwiczeń duchowych: jutrzni z *laudesami* przed Mszą św., półgodzinnego rozmyślenia, studium teologicznego, specjalnej modlitwy unijnej, 15-minutowego czytania duchowego, jednej części różańca, nawiedzenia Najświętszego Sakramentu, rachunku sumienia. Zalecano także regularne cotygodniowe lub najrzadziej raz na dwa tygodnie przystępowanie do sakramentu pokuty, odbywanie comiesięcznego dnia skupienia, uczestnictwo

<sup>34</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 1.

<sup>35</sup> AACz, UAKCz, sygn. 3, s. 16.

<sup>36</sup> AACz, UAKCz, sygn. 2, s. 92.

<sup>37</sup> AACz, UAKCz, sygn. 3, s. 23.

<sup>38</sup> Kowalski, Przedmowa, s. 4.

<sup>39</sup> Reguła 1949, p. 18.

<sup>40</sup> Deklaracja, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego*, s. 54.

<sup>41</sup> *Przyrzeczenie stałości*, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego*, s. 55.

<sup>42</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 143, sygn. 2, s. 89



w dorocznych rekolekcjach księży unistów, wstawanie o ustalonej poprzedniego dnia godzinie, modlitewne przygotowywanie się do Mszy św. i dziękczynienie po niej, czytania Pisma Świętego oraz przygotowywanie na następny dzień tekstów i tematu rozmyślenia. Natomiast do zewnętrznych obowiązków członka unii należało zapisywanie czynności duchowych (*ad intra*) w tzw. scheduli, czyli karcie miesięcznej, którą miał on odsyłać do dnia piątego każdego miesiąca do dyrektora lub jednego z członków rady, ojca duchownego seminarium diecezjalnego bądź kierownika duchowego (spowiednika), oraz zapisywanie dochodów i rozchodów. Poza tym miał on za zadanie odprawić raz w roku Mszę św. za zmarłych kapłanów unionistów. Był też zobowiązany uiszczać należną składkę roczną<sup>43</sup>.

Członkowie mieli też z racji przynależności do Unii Apostolskiej prawo do odpustów i przywilejów nadanych jej przez Stolicę Apostolską<sup>44</sup>. Statuty z 1949 roku stanowiły jeszcze, że członkostwo można też było utracić za poważne wykroczenie publiczne lub długotrwałe zaniedbanie w przesyłaniu scheduli. Wykluczenia dokonywał dyrektor w porozumieniu z zarządem po uprzednim upomnieniu członka. Kolejne przyjęcie do struktur unijnych związane było jednak z powtórzeniem całej procedury przewidzianej prawem dla adeptów<sup>45</sup>. Pod wpływem postanowień Soboru Watykańskiego II kapłan nie mógł utracić członkostwa w unii, jednak można go było zawiesić w tych prawach<sup>46</sup>.

W 1970 roku w skład UAKCz wchodziło 31 członków i 43 kandydatów. Do stowarzyszenia przystąpiło też 10 alumnów w charakterze kandydatów<sup>47</sup>. Liczba zapisanych w księdze członków UAKCz w latach 1929-1992 nie przekroczyła 70. Na jej podstawie można zauważyć, że przyrzeczenie stałości w stowarzyszeniu składali przede wszystkim kapłani będący już proboszczami, a rzadziej wikariuszami. Było też wśród nich kilku prefektów szkolnych, pracowników kurii i seminarium duchownego. Natomiast w dziejach częstochowskiej unii *promissio stabilitatis* złożył tylko jeden neoprezbiter. Wśród unionistów było też dwóch biskupów częstochowskich: ordynariusz Stefan Bareła i pomocniczy Franciszek Musiel, czterech rektorów Wyższego Seminarium Duchownego, dwóch ojców duchownych, przedstawiciele kapituły, duchowieństwo odznaczone przez Stolicą

<sup>43</sup> Reguła 1949, p. 41-50; Domarańczyk, *Unia Apostolska*, s. 74-75.

<sup>44</sup> Reguła 1949, roz. IV. Wymienione zostały te odpusty. Odpusty zupełne pod zwykłymi warunkami mogli otrzymać w dniu wstąpienia do stowarzyszenia, w dniu złożenia przyrzeczenia wytrwania oraz w dzień św. Jana Kantego patrona Unii Apostolskiej, na Boże Narodzenie, Nowy Rok, Trzech Króli, Wielkanoc, Wniebowstąpienie, Boże Ciało oraz w święta Maryjne: Niepokalane Poczęcie, Narodzenie, Zwiastowanie, Oczyszczenie, Wniebowzięcie oraz w święto każdego z Apostołów, a także w czasie rekolekcji dorocznych pod warunkiem odmówienia aktów poświęcenia się Boskiemu Sercu i Niepokalanemu Sercu Maryi Dziewicy, jak też w comiesięczny dzień skupienia. Poza tym mogli uzyskać odpusty cząstkowe: sto dni przy odesłaniu kartki miesięcznej pod warunkiem odmówienia modlitw: Ojciec Nasz, Zdrowaś Maryjo, Chwała Ojcu,; siedem lat i siedem kwadragen za odczytanie aktów poświęcenia się Boskiemu Sercu Jezusa i Niepokalanemu Sercu Najświętszej Dziewicy w dzień rekolekcji miesięcznych; trzysta dni za każde odmówienie aktu poświęcenia się Najświętszej Pannie Maryi; sto dni za odmówienie modlitwy *Domine Jesu*.

<sup>45</sup> Punkt 24.

<sup>46</sup> AACz, UAKCz, sygn. 3, s. 36.

<sup>47</sup> AACz, UAKCz, sygn. 2, s. 104.

Apostolską oraz księża pracujący na różnych stanowiskach: dziekanów, prefektów, wychowawców seminarium, proboszczów, wikariuszy i kapelanów.

## Charakterystyka zespołu i dokumentacji specyficznej

### Regulacje prawne

Przepisy kościelne odnoszące się do dokumentowania działalności unii i jej gromadzenia oraz archiwizowania nie zostały wyartykułowane w osobnych regulacjach poświęconym tej problematyce. Nie ukonstytuowano też w żadnym ze statutów stowarzyszenia osobnego działu dotyczącego tej problematyki i archiwum. Normy odnoszące się do zagadnienia dokumentacji można jedynie wyprowadzać z przepisów odnoszących się do innych kwestii, a tylko pośrednio obejmujących sprawę dokumentacji i archiwum unii.

Na zebraniu Księży Dyrektorów (Kapituły Krajowej) Unii Apostolskiej w Polsce, które miało miejsce 22 marca 1938 roku, wspomniano o obowiązku dyrektora dotyczącym prowadzenia dwóch ksiąg: księgi członków i księgi kandydatów<sup>48</sup>. Reguła z 1949 roku wspominała o schemacie sprawozdań ustalanych przez kapitułę krajową, na której mieli się wzorować w swoich sprawozdaniach dyrektorzy diecezjalni<sup>49</sup>.

W późniejszym okresie dało się zauważyć wzajemne wykluczanie się przepisów co do prowadzenia ksiąg. Statut z 1966 roku precyzował, że za bieżące prowadzenie ksiąg i redakcję okólnika, w którym przekazywane powinny być do wiadomości nazwiska członków i aktualności z życia stowarzyszenia, odpowiada sekretarz<sup>50</sup>. Natomiast pochodzące z tego samego okresu wytyczne dla dyrektora diecezjalnego czyniły go odpowiedzialnym nie tylko za bieżący rejestr członków, ale też posiadanie kroniki oraz utrzymanie i adoptowanie do celów diecezjalnego oddziału okólników z centrali krajowej<sup>51</sup>. Dyrektor był też zobowiązany utrzymywać stały kontakt i korespondencję z dyrektorem Unii Apostolskiej w Polsce<sup>52</sup>. Wytyczne dla dyrektora diecezjalnego unii określały, że jego obowiązkiem jest przechowywanie oryginału erekcji stowarzyszenia oraz podpisanych tekstów przyrzeczenia stałości składanych przez nowych członków<sup>53</sup>. Stanowiły one też, że w księdze kandydatów należało odnotowywać imię i nazwisko aspiranta z podaniem daty zgłoszenia. Informacje te miały zostać wpisane na podstawie pisemnego zgłoszenia woli przynależności do unii apostolskiej. Potwierdzeniem włączenia w struktury unijne było wydanie przez dyrektora podpisanego przez siebie imiennie wystawionego zgłoszenia z datą włączenia do grona kandydatów<sup>54</sup>. Brak natomiast instrukcji dotyczącej zasad prowadzenia księgi członków, co zapewne pozwalało opierać się prowadzącemu na zwyczaju i praktyce.

<sup>48</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 11.

<sup>49</sup> P. 53; AACz, UAKCz, sygn. 2, s. 103.

<sup>50</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 159, p. 22.

<sup>51</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 148.

<sup>52</sup> AACz, UAKCz, statut z 1966 r., p. 21.7.

<sup>53</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 142, 143.

<sup>54</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 143.

Z kolei członkowie byli zobowiązani, do każdego piątego dnia kolejnego miesiąca, przysyłać z poprzedniego miesiąca kartę tzw. scheduli potwierdzającą wykonywanie codziennych obowiązków unionisty na ręce dyrektora, któregoś z członków zarządu bądź ojca duchownego seminarium. Akty normatywne nie uregulowały jednak kwestii, czy tego rodzaju dokumentacja ma być przez kontrolujących przechowywana. Wydaje się, że odsyłanie kart miało charakter czysto formalnego obowiązku. Stąd były one przez otrzymującego niszczone. Tezę tę potwierdzałby fakt wyrażonego na krajowej kapitule sprzeciwu co do zasadności zaprowadzenia specjalnej księgi, w której należałoby odnotowywać otrzymywane od każdego z członków karty<sup>55</sup>.

W punkcie 44 statutu z 1966 roku posłużono się pojęciem archiwum unii diecezjalnej. Nie określono jednak jego zadań i nie wskazano osoby za nie odpowiedzialnej. Nakazano jedynie przechowywać w nim odpisy aktu erekcyjnego stowarzyszenia i jego agregacji do unii macierzystej. Brak jednak w nim wzmianek o księdze (rejestrze) członków i kronice oraz innej dokumentacji. Pojęcie archiwum pojawia się w nich także w kontekście obowiązku dyrektora (moderatora), który powinien przechowywać podpisane teksty przyrzeczenia ostatecznego przesyłane mu od nowego członka<sup>56</sup>.

Ten brak jednoznaczności norm dotyczących osób odpowiedzialnych za dokumentację unii był widoczny w procesie archiwizowania stosowanym w unii diecezji częstochowskiej.

### **Postępowanie z dokumentacją**

Zachowany zespół akt Unii Apostolskiej Diecezji Częstochowskiej został przekazany do Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie. Został on opatrzony inwentarzem w wersji wydruku komputerowego. Zespół składa się z 5 jednostek archiwalnych, co stanowi 0,25 m.b. akt. Nazwa zespołu została mu nadana w brzmieniu: Unia Apostolska Kapłanów Najświętszego Serca Jezusowego Diecezji Częstochowskiej. Zgodnie ze zwyczajem kościelnym z początków XX wieku w użyciu były dwie nazwy: polska i łacińska. Pierwotnie brzmiała ona odpowiednio Unia Apostolska Diecezji Częstochowskiej/Unio Apostolica Dioecesis Częstochoviensis<sup>57</sup>. W późniejszym okresie zaczęto posługiwać się także jej bardziej rozbudowaną formą: Unia Apostolska Kapłanów Najświętszego Serca Jezusowego Diecezji Częstochowskiej/Unio Apostolica Sacerdotum Saecularium a SS[antissimi]mo Corde Jesu Dioecesis Częstochoviensis<sup>58</sup>. W żadnym jednak oficjalnym dokumencie dla diecezji częstochowskiej brzmienie nazwy nie zostało ostatecznie uregulowane, stąd posługiwanie się także podobnymi wersjami przedstawionych powyżej nazw daje się zauważyć w zgromadzonej dokumentacji.

Dzieje przemieszczania się zespołu związane są z siedzibą dyrektora częstochowskiej Unii Apostolskiej. Dokumentacja stowarzyszenia pozostawała bowiem

<sup>55</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 11.

<sup>56</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 143.

<sup>57</sup> AACz, UAKCz, Karta tytułowa ksiąg tego stowarzyszenia oraz, sygn. 1, s. 10.

<sup>58</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 10.

nie w rękach sekretarza, lecz dyrektora<sup>59</sup>. Każdy kolejny dyrektor stawał się więc sukcesorem dokumentacji, także niemającej już znaczenia w bieżącej działalności stowarzyszenia<sup>60</sup>. W 1970 roku na zasób archiwum unii diecezji częstochowskiej składały się: księga unii, księga protokołów oraz druki ulotne w postaci: blankietów *normae schedulae* i innych obrazków, drukowana reguła i przywileje unii, odpis statutów z 1966 roku<sup>61</sup>. W wykazie dokumentacji brakowało z pewnością księgi rejestrującej kandydatów. Można też przypuszczać, że w rękach innego członka zarządu znajdowały się rejestry dotyczące wnoszonych składek i ich przeznaczenia.

Po reorganizacji administracji terytorialnej w Kościele katolickim w Polsce w 1992 roku zespół aktowy dotyczący unii apostolskiej w dawnej diecezji częstochowskiej został zamknięty, a po opracowaniu przekazany do Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej. Z kolei tłoiki pieczętne zostały przekazane do zbioru Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie (obecnie zbiór ten wszedł do zasobu AACz).

Akta UAKCz zostały zgromadzone chronologicznie w trzech skoroszytach. Najstarszy obejmuje okres pierwszych czterdziestu lat funkcjonowania unii w diecezji częstochowskiej, drugi lata 1966-1970, a trzeci 1970-1986. Na wierzchu każdego skoroszytu znajdują się pisma datowane najpóźniej, a na spodzie z datą najwcześniejszą. System kancelaryjny nie opierał się na dzienniku korespondencji, za wyjątkiem kilku pierwszych pism, które otrzymały znak własny dziennika wysyłanej korespondencji. Stąd pisma przychodzące i wychodzące były gromadzone kolejno według daty, analogicznie jak korespondencja prywatna osób fizycznych.

Na zawartość pierwszego skoroszytu składają się: oryginał dekretu erekcyjnego unii apostolskiej diecezji częstochowskiej, inne dekry dotyczące odpustów, oryginał pisma o agregacji częstochowskiego stowarzyszenia do unii macierzystej, literatura pastoralna, korespondencja z władzą powszechną i krajową unii oraz władzą diecezjalną różnych Kościołów partykularnych, okólniki skierowane do dyrektora diecezjalnego, protokoły zebrań unii diecezji częstochowskiej, odpisy protokołów posiedzeń księży dyrektorów kapituły krajowej, drukowane sprawozdania z działalności unii, artykuły drukowane na temat unii, dokumentacja odnosząca się do rekolekcji księży unionistów, drukowane statuty (reguły) wraz z odpustami i przywilejami z lat 1925 (1926), 1946 i 50. XX wieku, przemówienia papieskie do unionistów, blankiety, korespondencja dyrektora diecezjalnego z księżmi unionistami diecezji częstochowskiej i protektorem Unii Apostolskiej w Polsce, kopie przywilejów papieskich dla księży unionistów, projekt statutów i odpis statutów z 1966 roku, komunikaty Rady Międzynarodowej unii. Dokumentacja skoroszytu jest w języku polskim, łacińskim i francuskim.

Dokumentacja drugiego skoroszytu w języku polskim i łacińskim pod względem rzeczowym obejmuje sprawy rekolekcji księży unionistów, korespondencji w różnych sprawach z krajowym dyrektorem unii apostolskiej w Polsce, korespondencję z biskupami w Polsce oraz księżmi unionistami diecezji częstochow-

<sup>59</sup> Por. J. Związek, *Dzieje diecezji*, przypis 133.

<sup>60</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 173.

<sup>61</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 156-163. (Statut z 1966).

skiej wraz z potwierdzeniami wysyłki. Jest to niemal księga korespondencji, choć można spotkać także inne pisma, np. protokół zebrania księży unii diecezji częstochowskiej czy sprawozdanie z jej działalności, które prawdopodobnie były załącznikami w korespondencji wysyłanej przez dyrektora.

W trzecim skoroszytcie można odnaleźć: protokoły zebrania kapłanów unio-nistów diecezji częstochowskiej, protokoły i notatki z zebrań księży dyrektorów unii krajowej, korespondencję dyrektora, sprawy dotyczące organizacji rekolekcji kapłańskich, pojedyncze przyrzeczenia stałości oraz aktualne listy członków. Dokumentacja ta jest w przeważającej części w języku polskim.

Czwarta jednostka archiwalna zawiera drukowane w języku polskim blankie-ty przyrzeczeń stałości, karty autopedagogiki kapłańskiej oraz pojedyncze egzem-plarze „Notitiae Unionis Apostolicae”.

Specyficzną dokumentację działalności unii stanowi z pewnością księga za-wierająca 270 ponumerowanych stron. Jej tytuł brzmi „Unia Apostolica Dioecesis Częstochoviensis”, a daty krańcowe wyznaczają lata 1929-1985. Została ona za-łożona przez ks. J. Domarańczyka w dniu 7 października 1969 roku. Ma ona bar-dziej charakter kroniki niż księgi wpisów. Księga posiada twardą oprawę. Składa się z dwóch części.

Pierwszą część, strony 1-34a, stanowią czyste karty, na których zapisano ważniejsze czynności podejmowane od chwili zebrania organizacyjnego człon-ków założycieli. Znalazły się w niej odpisy: protokołu zebrania organizacyjnego UAKCz odbytego 21 stycznia 1929 roku, prośba o kanoniczne ustanowienie tego stowarzyszenia skierowana na ręce biskupa częstochowskiego, dekrety erekcyjne, pismo o agregacji oraz aprobaty biskupów ordynariuszy potwierdzające obowią-zywanie aktualnych unijnych statutów i przywilejów członkowskich w porządku prawnym diecezji częstochowskiej oraz spis księży dyrektorów unii w diecezji częstochowskiej.

Natomiast druga część, od strony 35, została przeznaczona na wpisywanie członków. Ma ona postać tabeli. Poszczególne kolumny zaopatrzone w tytuły w języku łacińskim: l.p.; imię i nazwisko, funkcja, dzień złożenia przyrzeczenia stałości oraz adnotacje. W kolumnie z danymi personalnymi notowano także god-ności kościelne, np. kanonik, prałat, a w tej dotyczącej funkcji wpisywano stano-wisko dziekana. Z kolei w adnotacjach umieszczano datę śmierci kapłana unisty.

Obok księgi członków UAKCz powinna być prowadzona, w analogicznej formie księga kandydatów odbywających okres próbny. Dokumentacji tej nie udało się odnaleźć. Z pewnością spis kandydatów był prowadzony być może tyl-ko w formie rejestru na oddzielnych arkuszach papieru, jak to pierwotnie miało miejsce w przypadku księgi członków, założonej dopiero w 1969 roku. Jak więc zaznaczono wcześniej, członkowie nie byli w niej zapisywani na bieżąco.

Ponadto specyficzną dokumentację unijną stanowią deklaracje członkow-skie kandydatów<sup>62</sup>, które nie zachowały się w zasobie częstochowskiej unii oraz

<sup>62</sup> *Deklaracja*, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego*, s. 54. Tekst deklaracji brzmiał: Zgłaszam moje pragnienie wstąpienia do Stowarzyszenia Kapłanów Unii Apostolskiej Kleru Najświętszego Serca Pana Jezusa. Datę podpisania niniejszej Deklaracji proszę uważać za dzień rozpoczęcia mojego przygotowania do wejścia na stałe do wyżej wspomnianej Wspólnoty.

nieliczne przyrzeczenia stałości<sup>63</sup> i tzw. *schedula* – karty miesięczne. Te ostatnie w różnych okresach działalności stowarzyszenia ulegały pewnym modyfikacjom. Księża diecezji częstochowskiej korzystali z formularzy w języku łacińskim i francuskim, a w latach 80. XX wieku coraz częściej już z przygotowanych w języku polskim. Różna była też ich nazwa. W wersji francuskojęzycznej tytuł był zapisany po łacinie: *Examen quotidian*, w tej zatwierdzonej przez Piusa X *Ratio mensis*, a najnowsze karty miały polską nazwę *Kapłańska autopedagogika*<sup>64</sup>. Najbardziej szczegółowa była wersja francuska. Natomiast najbardziej uproszczoną postacią i dostosowaną do warunków miejscowego duszpasterstwa i krajowej formacji kapłańskiej przybrała wydana w języku polskim. Na karcie miesięcznej wpisywano swoje imię i nazwisko oraz nazwę miesiąca, w którym odprawiano przewidziane w regulacjach stowarzyszenia ćwiczenia duchowe. Z lewej strony formularz zawierał nazwy praktyk przewidzianych jako obowiązkowe do realizacji przez każdego członka unii, a z prawej u góry numer kolejny dnia w miesiącu wypełniania praktyk. W tak ukształtowanej tabeli każdego dnia należało zaznaczyć, które zadania zostały zrealizowane bądź opuszczone. Odpowiednim znakiem w ramach każdego dnia miesiąca zapisywano sposób odprawienia tych pobożnych praktyk, np. opuszczone niedobrowolnie zakreślano znakiem koła, opuszczone dobrowolnie myślnikiem, a wypełnione dobrze krzyżykiem<sup>65</sup>.

W archiwum unii diecezji częstochowskiej nie udało się odnaleźć dokumentacji finansowej zawierającej rejestr składek i wysokość wpłaconych kwot przez poszczególnych członków oraz sposób i zakres ich wydatkowania. Podobnie brakuje kompletu protokołów zebrań. Być może jest to związane z faktem, że odpowiadali za tę dokumentację inni członkowie zarządu, których działalność dokumentacyjna nie podlegała sukcesji. Tym samym była ona bardziej narażona na zniszczenie.

### Pieczeńć

Diecezjalny oddział UAKCz posiadał też własną pieczęć pismową. Do dziś zachowały się dwa różne drewniane tłoki pieczętne, których matryca została wykonana z gumy<sup>66</sup>. Ponadto o posiadaniu i posługiwaniu się pieczęcią przez zarząd unii świadczy dokumentacja zawierająca odciski pieczęci. Starania o posiadanie pieczęci przez częstochowski oddział stowarzyszenia były jednymi z pierwszych

---

Zobowiązuję się od dnia dzisiejszego spełniać obowiązki członkowskie Unii Apostolskiej Kleru. Następnie należało złożyć podpis oraz miejsce i datę podpisania deklaracji. Ponadto kandydat uzupełniał dane do korespondencji w polu: Mój adres.

<sup>63</sup> Przyrzeczenie stałości, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego*, s. 55. Tekst przyrzeczenia stałości w j. polskim brzmiał: Ja... w obliczu Boga w Trójcy Świętej Jedynego, po zapoznaniu się ze statutami unii Apostolskiej Kleru, przystępuję dobrowolnie do wyżej wspomnianego Stowarzyszenia Kapłanów i z całego serca siebie samego Bogu oddaję i ofiaruję. Ufając Sercu Jezusa, przez Niepokalane serce Maryi, przyrzekam zachować wiernie wyżej wspomniane statuty Unii. Podpis. Miejscowość i data. Przyrzeczenie stałości potwierdzał swoim podpisem jako przyjmujący dyrektor diecezjalny.

<sup>64</sup> AACz, UAKCz, sygn. 5, Luźne formularze.

<sup>65</sup> AACz, UAKCz, sygn. 5, Luźne formularze, a inna symbolika i znaki, por. Reguła 1949, p.43.

<sup>66</sup> AACz, zbiór tłoków pieczętnych, sygn. 67 i 71.

urzędowych czynności, które podjęły ówczesne władze diecezjalne unii. Pismem z dnia 29 stycznia 1929 roku skierowanym do krajowego asystenta generalnego stowarzyszenia w Polsce wnioskowano o uzgodnienie brzmienia tekstu pieczęci<sup>67</sup>. Zachowana dokumentacja potwierdza, że w 1933 roku używano pieczęci owalnej w czerwonym tuszu z łacińskim napisem minuskułowym: „Unio Apostolica Dioecesis Częstochoviensis” w otoku<sup>68</sup>. Forma pieczęci i napis napieczętny zmieniły się. W okresie powojennym była to już prostokątna pieczęć pismowa zawierająca nazwę zapisaną minuskułą w trzech wierszach w czerwonym tuszu: „Unio Apostolica Sacerdotum Saecularium a SS[antissimi]mo Corde Jesu Dioecesis Częstochoviensis”<sup>69</sup>.

Pieczęcie były używane w korespondencji zewnętrznej do 1949 roku. Później użyto ich jedynie do sygnowania kart księgi członków bądź sporadycznie do stemplowania legitymacji członkowskich.

### Podsumowanie

Unia Apostolska Kapłanów Diecezji Częstochowskiej funkcjonowała jako stowarzyszenie kościelne na podstawie prawa kanonicznego, a tylko przez pierwsze 20 lat miała także status organizacji umocowanej w przepisach prawa polskiego dotyczących stowarzyszeń.

Jej działalnością kierował dyrektor (po Soborze Watykańskim II nazywany niekiedy moderatorem). W okresie międzywojennym pochodził on z bezpośrednich wyborów. Specyficzna sytuacja społeczno-polityczna w okresie Polski Ludowej skutkowałą koniecznością ściślejszego nadzoru biskupa diecezjalnego nad stowarzyszeniami kościelnymi. Stąd na czele tego stowarzyszenia w diecezji częstochowskiej stanął najpierw nominowany przez biskupa diecezjalnego dyrektor, a następnie ojciec duchowny, co zapewne było także przejawem preferowania kolegialności i niesystemowego postrzegania unii przez ówczesnego rządzącego diecezji częstochowskiej. Taka wizja UAKCz nie rodziła też potrzeby uzupełniania składu zarządu, który przez znaczną część działalności tego stowarzyszenia nie funkcjonował w pełnym składzie. Ostatecznie jednak przyjęto tryb mianowania dyrektora, choć nie wspominały o tym statuty przygotowane przez Międzynarodową Radę Unii Apostolskiej, ale wprowadzona uchwałą Konferencji Episkopatu Polski z 1977 roku stosowna poprawka. Obok dyrektora najczęściej obsadzano też stanowiska sekretarza i skarbnika, które były kumulowane.

Za wytwarzanie, gromadzenie i przechowywanie dokumentacji unijnej bieżącej i archiwizowanej, która podlegała sukcesji w razie zmiany na stanowisku, odpowiadał w praktyce dyrektor. Sekretarz zajmował się przede wszystkim bieżącym protokołowaniem zebrań i tę dokumentację przechowywał w siedzibie swojego urzędowania, podobnie jak skarbnik, który w dokumentacji finansowej rejestrował pobór i wysokość składek oraz zapisywał wydatki. Ich dokumentacja nie była jednak przejmowana przez następców bądź zarząd.

<sup>67</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 6.

<sup>68</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 10.

<sup>69</sup> AACz, UAKCz, sygn. 1, s. 10.

W UAKCz obok księgi członków gromadzono również skoroszyty z dokumentacją aktową, w których zdarzają się m.in. pojedyncze protokoły zebrań, sprawozdań, egzemplarze złożonych przyrzeczeń stałości oraz karty scheduli, co składa się na najbardziej specyficzną postać dokumentacji aktowej stowarzyszenia. W zespole brak jest jednak wymienionych w statutach księgi kandydatów oraz kroniki czy deklaracji członkostwa. Nie opracowano też dla miejscowych członków okólnika przekazującego najnowsze informacje dotyczące działalności Unii Apostolskiej w Polsce i na świecie. Niemniej jednak dokumentacja zespołu wydaje się być bardzo wartościowa i to nie tylko dla archiwistyki czy archiwoznawstwa. Zawarta w niej informacja pozwala bowiem odpowiedzieć na pytanie o rolę Unii Apostolskiej Kapłanów i odtworzyć strukturę demograficzną tego stowarzyszenia. Z pewnością może ona zostać wykorzystana w celu uzupełnienia dotychczasowych badań nad hierarchicznym ustrojem Kościoła partykularnego i powszechnego oraz nad znaczeniem stowarzyszeń w Kościele i życiu społeczeństw. Powinna zainspirować też badaczy innych dyscyplin naukowych: przede wszystkim historyków Kościoła opracowujących dzieje Unii Apostolskiej czy monograficzne studium poszczególnych diecezji oraz regionalistów. Pozwala bowiem poszerzyć dotychczasowe wiadomości z zakresu kultury wewnętrznej, umysłowej i duchowej diecezji częstochowskiej w XX wieku. Nauki o polityce, bezpieczeństwie i administracji mogą poszerzyć swoje pole badawcze o kontekst dziejowy, strukturalny, ale też ten związany z biurowością. Przedstawiciele nauk prawnych i prawa kanonicznego mogą wykorzystać dokumentację do badań komparatystycznych nad powiązaniem obu porządków prawnych, skutecznością i obowiązywalnością przepisów prawa wyznaniowego/kanonicznego dotyczących stowarzyszeń w Polsce międzywojennej i po II wojnie światowej. Z pewnością też socjologowie i psychologowie oraz teolodzy duchowości mogą wykorzystać informacje dotyczące motywów zrzeszania się kapłanów diecezjalnych oraz roli tych praktyk w życiu osobistym i wspólnotowym. W tym miejscu uzasadnione zatem wydaje się dalsze postulowanie aktywności badaczy w opracowywaniu i publikowaniu dokumentacji różnych instytucji kościelnych, nawet tych o niewielkiej strukturze kadrowej i aktowej.

## BIBLIOGRAFIA

### Źródła

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie

Unia Apostolska Kapłanów Najświętszego Serca Jezusowego Diecezji Częstochowskiej, sygn. 1, sygn. 2, sygn.3, sygn. 4, sygn. 5;

Zbiór tłoków pieczętnych, sygn. 67 i 71.



### Źródła drukowane

- Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego. Statuty i duchowość Unii Apostolskiej Kleru Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusowego*, red. P. Socha, Gorzów Wielkopolski 1986.
- Archidiecezja częstochowska. Katalog 2011*, red. ks. P. Wolnicki, Częstochowa 2012.
- Brewe apostolskie papieża Benedykta XV z 17 kwietnia 1921, *Unio Apostolica Sacerdotum Parisiis Instituta in primariam erigitur seu confirmatur, atque indulgentiis et gratiis spiritualibus ditatur*, AAS 1921, nr 13, s. 302-305.
- Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach (Dz.U.RP z 1949 r. Nr 45, poz. 3356).
- Regulae seu Constiuytiones Communes Unionis Apostolicae Sacerdotum Saecularium a Ssmo Corde Jesu*, Paris [1959].
- Reguła i przywileje Unii Apostolskiej Kapłanów Diecezjalnych Najśw. Serca Jezusowego*, Wrocław 1949
- Reguła Unii Apostolskiej Kapłanów*, Kielce 1948.
- Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 27 października 1932 roku – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 1932 r. Nr 94, poz. 808).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 stycznia 1934 r. o stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym (Dz.U. z 1934 r. Nr 9, poz. 72).

### Opracowania

- Botia Julio, *Droga i środki uświęcenia duchowieństwa diecezjalnego*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 54 (2011) s. 29-45.
- Domarańczyk Jan, *Unia Apostolska*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, 4 (1946) s. 74-77.
- Kowalski Kazimierz Józef, *Przedmowa*, w: *Reguła i przywileje Unii Apostolskiej Kapłanów Diecezjalnych Najśw. Serca Jezusowego*, Wrocław 1949, s. 3.
- Lala Krzysztof, *Duch wspólnotowości kapłana unionisty jako warunek budowania Kościoła jako domu*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 55 (2012) s. 50-68.
- Langrod Jerzy Stefan, *Polskie prawo o stowarzyszeniach. Uwagi krytyczne*, Kraków 1934.
- Suski Paweł, *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2011.
- Ordon Marta, *Prawo o stowarzyszeniach jako instrument antykościelnej polityki władz komunistycznych w okresie Polski Ludowej – zarys problemu*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 4 (2002) s. 94-95.
- Socha Paweł, *Duchowość maryjna kapłana unionisty*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 55 (2012) s. 86-90.
- Socha Paweł, *Dyrektor Diecezjalny Unii Apostolskiej Kapłanów Diecezjalnych*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 52 (2009) s. 20-27.
- Socha Paweł, *Przygotowywanie kandydatów i przyjmowanie do Unii Kapłańskiej po dekrecie erekcyjnym*, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego. Statuty i duchowość Unii Apostolskiej Kleru Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusowego*, red. P. Socha, Gorzów Wielkopolski 1986, s. 47-48.
- Socha Paweł, *Teologiczne podstawy jedności w duchowości Unii Apostolskiej Kleru i jej rodzaje*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 58 (2015) s. 74-86.
- Socha Paweł, *Unia Apostolska Kapłanów jako wspólnota kształtująca więzi braterskie w prezbiterium diecezjalnym*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 54 (2011) s. 46-55.
- Socha Paweł (red.), *Unia Apostolska Kleru Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusowego*, w: *Apostolski sposób życia kapłana diecezjalnego. Statuty i duchowość Unii*

- Apostolskiej Kleru Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusowego*, Gorzów Wielkopolski 1986, s. 3-7.
- Socha Paweł, *Unia Apostolska Kleru Diecezjalnego. Rys historyczny stowarzyszenia*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 48 (2005) s. 8-25.
- Socha Paweł, *Unia Apostolska Kleru w służbie kapłana i prezbiterium diecezjalnego*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 55 (2012) s. 18-36.
- Związek Jan, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990.
- Związek Jan, *Kapłani - członkowie Unii Apostolskiej w diecezji częstochowskiej zamordowani w obozach koncentracyjnych w okresie okupacji hitlerowskiej*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, 57 (1983) s. 40-48.

### Netografia

- Ciereszko Henryk, *Unia Apostolska Duchowieństwa Diecezjalnego Najświętszego Serca Jezusa*, [http://digital.fides.org.pl/Content/579/Unia\\_Apost\\_Duch.pdf](http://digital.fides.org.pl/Content/579/Unia_Apost_Duch.pdf) (dostęp: 20.08.2019).

## THE APOSTOLIC UNION OF PRIESTS OF THE SACRED HEART OF JESUS OF THE DIOCESE OF CZĘSTOCHOWA AND ITS DOCUMENTARY AND ARCHIVAL ACTIVITIES

### Summary

The substantive right of the faithful in Church to organize into associations also applies to clergy. The international association for diocesan priests is the Apostolic Union of Priests of the Sacred Heart of Jesus, founded by Viktor Labeurier in 1862, which was canonically approved and established in 1880. In Poland, this association appeared at the beginning of the 20th century, and in the Diocese of Częstochowa it was founded in 1929. Until 1949, it operated as an association with a legal basis in Polish and Church law. Due to the Decree of 5 August 1949 amending certain provisions of the law on associations, the Apostolic Union became an exclusively canonical institution. The history of this association in Poland and many of its dioceses has not been synthesised. The aim of the article is therefore to present this institution and its archival activities on the example of the Diocese of Częstochowa and the characteristics of the file documentation: the book of members and the book of candidates, declarations of membership, promises of stability and the so-called schedula sheets. Apart from the deliberations of the researchers, we also find the characteristics of the documentation produced, collected and archived by its basic structures – diocesan Apostolic Unions – which can be a rich source of information for many scientific disciplines.

Keywords: associations; the Apostolic Union; Diocese of Częstochowa; documentation; archive; seal

*Translated by Marek Robak-Sobolewski*